

תמונת מצב חברתית

2005

ד"ר שלמה סבירסקי
אתי קונור-אטיאס

א ד ו ה א ד ו ה א
C E N T E R
INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL
מידע על שוויון וצדק חברתי בישראל
מרכז "אדו" - מידע על השתתפות והצדקה החברתית בישראל

מרכז אדוה

צוות קבוע

מנהלת: גב' ברברה סבירסקי
מנהל אקדמי: ד"ר שלמה סבירסקי
רכזת מחקר: גב' אתי קונור-אטיאס
חוקרת: גב' יעל חסון
כלכלן: מר איתי שוירץ
רכזת פיתוח משאבים: גב' ליהי בללי
רכזת מינהל: גב' יעל וורגן

הוועד המנהל

ד"ר יוסי דהאן, יו"ר
גב' גילברט פינקל (מ.א.), גזברית
פרופי איסמעיל אבו-סעד
ד"ר ניצה ברקוביץ
פרופ' יוסי יונה
פרופ' אורן יפתחאל
פרופ' יוברט לו-יון
ד"ר ריקי סויה
ד"ר יצחק ספורטא
ד"ר דני פילק
ד"ר רחל קלוש
ד"ר אורי רם

ועדת הביקורת

עו"ד עובדיה גולסטני
עו"ד דורי ספיבק

דו"ח זה הוכן הודות לסיוע של

Ford Foundation
Heinrich Boell Foundation
MAZON: A Jewish Response to Hunger

מרכז אדוה נתמך על-ידי

הקרן החדשה לישראל
Boston Jewish Community Women's Fund
Gimprich Family Foundation
Jewish Women's Foundation of Metropolitan Chicago
Middle East Peace Dialogue Network/Richard Goodwin
Jacob and Hilda Blaustein Foundation
National Council of Jewish Women
Naomi and Nehemia Cohen Foundation
Oxfam GB
Richard and Rhoda Goldman Fund
Mr. Howard Horowitz and Ms. Alisse Waterston

תוכן העניינים

5.....	צמיחה כלכלית: בישראל ובעולם
6.....	צמיחה כלכלית ואי שוויון: הצמיחה אינה מטיבה עם כולם
7.....	צמיחה כלכלית ואי שוויון: רק חלק מהמשק צמח
8.....	צמיחה כלכלית ואי שוויון: ההשקעות מתרכזות בחלק מענפי המשק
9.....	צמיחה כלכלית ואי שוויון: השכר בענפי ההיי-טק גבוה יותר
10.....	צמיחה כלכלית ואי שוויון: העשירון העליון הגדיל את חלקו בעוגת ההכנסות
11.....	צמיחה כלכלית ואי שוויון: חלקו של כל עשירון בעוגת ההכנסות
12.....	אי שוויון: לפי עדה ולאום
13.....	אי שוויון: גברים ונשים
14.....	אי שוויון: הקפיצה בהכנסות המנהלים הבכירים
15.....	אי שוויון: מדיניות ההטבות למעסיקים
16.....	אי שוויון: רוב הישראלים משתכרים פחות מהשכר הממוצע
17.....	אי שוויון: שוק העבודה אינו מבטיח מפני עוני
19-18.....	על מקורות הגידול באי שוויון בהכנסות: הממשלה, בעלי הון וההסתדרות
20.....	אי שוויון: מפת האבטלה
21.....	מערכת החינוך: יותר ממחצית בני/ות הנוער אינם זכאים לתעודת בגרות
23-22.....	השכלה גבוהה: היבטים של אי שוויון
25-24.....	השכלה גבוהה: אי שוויון בין יישובים
26.....	מערכת הבריאות: שחיקה במימון הציבורי ועלייה בתשלומי חולים
27.....	מערכת הבריאות: גידול בהוצאה הפרטית
28.....	מערכת הבריאות: גידול בהוצאה על ביטוחי בריאות משלימים ועל ביטוחי בריאות פרטיים
29.....	ערעור מערכת הפנסיה - וגידול באי שוויון
30.....	פנסיה: אי שוויון גם בדור הבא של הקשישים

החוברת **תמונת מצב חברתית 2005** מציגה מגמות חברתיות וכלכליות מרכזיות בישראל בעת האחרונה.

הצמיחה מוצגת על-ידי ההנהגה הפוליטית של ישראל כיעד העיקרי של המדיניות בתחום הכלכלי. הנתונים המוצגים במסמך זה מעלים כי צמיחה כשלעצמה, כאשר היא אינה מלווה במדיניות ציבורית נאותה, עשויה להתגלות כיעד חסר וחלקי: בעשורים האחרונים, ישראל ידעה שנים של צמיחה גדולה, והיא אף הצטרפה לקבוצת הארצות העשירות בעולם, במונחים של תוצר לנפש. אולם כאשר מסתכלים אל מעבר לנתונים הכמותיים של שיעורי הצמיחה, מגלים כי רק חלקים מסוימים של החברה והכלכלה בישראל צמחו, בעוד שחלקים רבים אחרים נותרו מאחור. ענפי ההיי-טק והשירותים העיסקיים והפיננסיים צמחו מאוד, משכו אליהם השקעות גדולות ותיגמלו את עובדיהם בנדיבות; לעומת זאת, ענפים אחרים לא צמחו, או שצמחו בשיעורים נמוכים, לא הצליחו למשוך אליהם השקעות ותיגמלו את עובדיהם ביד קפוצה. כתוצאה מכך, שכבה דקה, יחסית, של ישראלים ידעה גידול בהכנסות וברמת החיים, בעוד שמרבית הישראלים דרכו במקום או שחוו נסיגה יחסית ברמת החיים.

צמיחה יכולה להתמודד עם שלל הבעיות המציקות כיום לחברה הישראלית רק אם תונחה על ידי מדיניות ציבורית המקפידה לפזר את ההשקעות בין כל חלקי החברה וכל אזורי הארץ, המעניקה לכלל האזרחים את הכלים הדרושים כדי להשתתף בפעילות הכלכלית והמחלקת את פירות הצמיחה בין כל חלקי החברה.

צמיחה כלכלית: בישראל ובעולם

בשני העשורים האחרונים צמח המשק הישראלי מאוד, וישראל הצטרפה אל קבוצת הארצות בעלות תוצר לנפש גבוה.

המדד המקובל לצמיחה הוא הגידול בתוצר המקומי הגולמי (תמ"ג) לנפש; דהיינו, סך הסחורות והשירותים שנוצרו במהלך שנה נתונה בתחומי המדינה, מחולק במספר התושבים. הבנק העולמי מספק נתונים על צמיחה בארצות השונות, עד 2003.

ב-1980 היה התמ"ג לנפש בישראל 5,612 דולר; ב-2003 הוא עלה ל-16,452 דולר.

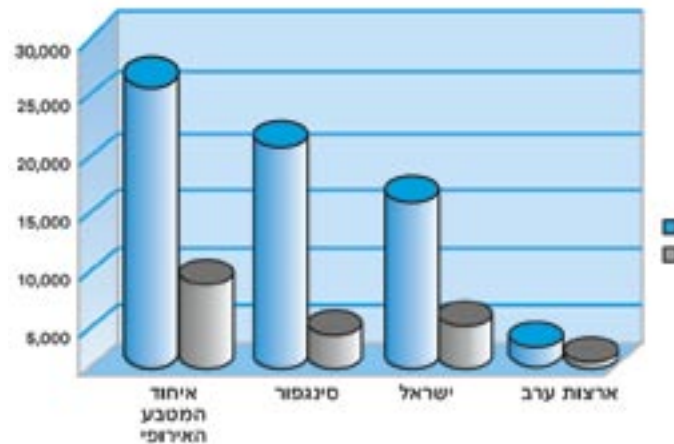
ב-2000 היה התמ"ג לנפש בישראל גבוה עוד יותר – 18,363 דולר; אלא שהאינפיצציה הביאה למיתון כבד, שבמהלכו ירד התמ"ג לנפש בשלוש שנים רצופות, 2000-2003.

עבור ישראל, הנתון המעודכן ביותר הוא לשנת 2004: 17,165 דולר לנפש.

התמ"ג לנפש של ישראל מציב אותה אמנם בקבוצת הארצות העשירות, אך הוא עדיין נמוך באופן משמעותי מזה של ארצות איחוד המטבע האירופי, אליהן אנו שואפים להידמות. הוא נמוך גם מזה של סינגפור, שב-1980 היתה בעלת תמ"ג לנפש נמוך מזה של ישראל.

אצל שכנותינו, מצרים, סוריה וירדן, נרשמה בשני העשורים האחרונים הכפלה, כמעט, של התמ"ג לנפש – אך הוא עדיין נמוך מאוד, בהשוואה לישראל, לסינגפור ולאיחוד המטבע האירופי.

תמ"ג לנפש, בישראל ובעולם, 1980 ו-2003
בדולרים

אזור	1980	2003
איחוד המטבע האירופי	9,381	26,707
סינגפור	4,883	21,242
ישראל	5,612	16,452
ארצות ערב	771	1,260

הערות:

1. ארצות ערב - מצרים, ירדן וסוריה.
2. הנתון המעודכן ביותר של הבנק העולמי הוא לשנת 2003.

מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך The World Bank, World Development Indicators, 2005, tables 2.1, 4.2

צמיחה כלכלית ואי שוויון: הצמיחה אינה מיטיבה עם כולם

צמיחה כלכלית, כשלעצמה, אין בה כדי להבטיח כי לכולם יהיה טוב יותר, ובוודאי שאין בה כדי להבטיח כי לכולם יהיה טוב במידה שווה.

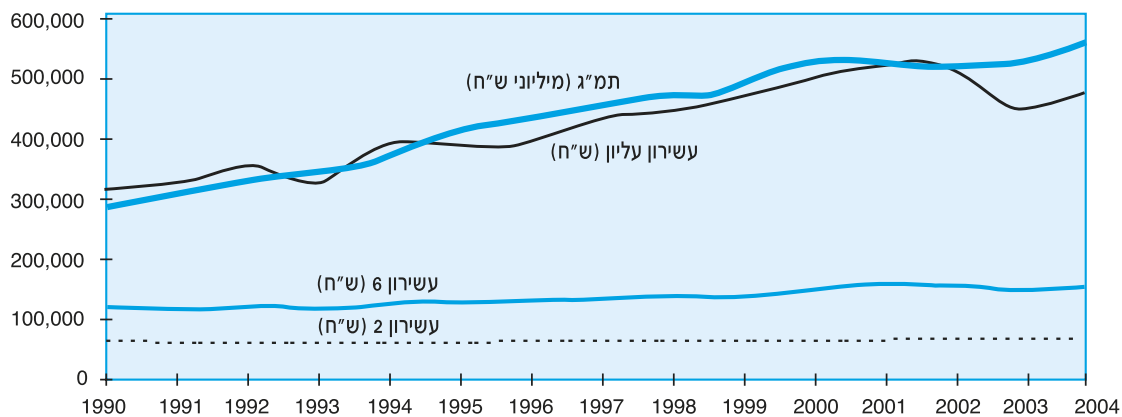
בעשור של שנות ה-90, בעת שהמשק הישראלי צמח מאוד, פירות הצמיחה התחלקו באופן לא שוויוני: בעוד שההכנסות של העשירון העליון עלו בקו מקביל לקו הצמיחה, ההכנסות של העשירונים האמצעיים והנמוכים השתנו אך במעט.

הכנסותיו של העשירון העליון המשיכו לגדול גם בשנים הראשונות של האינתיפאדה, 2001 ו-2002, שנים שבהן שכבות רחבות חוו ירידה ברמת החיים. בשנה השלישית של האינתיפאדה, 2003, נרשמה ירידה, אמנם קטנה, בהכנסותיו של העשירון העליון. אולם כבר בשנה שלאחריה, 2004, שבה שב המשק לצמחה, שבו הכנסותיו של העשירון העליון לעלות.

תמ"ג והכנסה שנתית למשק בית בישראל, 1990-2004

משקי בית בעשירונים נבחרים

במחירי 2004

הערות:

1. ההכנסה למשק בית היא הכנסה שנתית ברוטו למשק בית.
2. הערכים של התמ"ג וההכנסה השנתית של משקי הבית מוצגים על הציר השמאלי, אך יש לשים לב לכך שהתמ"ג נמדד במיליוני ש"ח, בעוד שההכנסה למשק בית נמדדת בש"ח. בתרשים, קו התמ"ג וקו ההכנסה של העשירון העליון חופפים, אך התמ"ג אינו זהה להכנסת העשירון העליון, שכן מדובר ביחידות מדידה שונות.
3. בדרך-כלל נוהגים להציג את התוצר הגולמי לנפש, ולא את התוצר הכללי (כך עשינו גם אנו, בעמוד הקודם). כאן בחרנו להציג את התוצר הכללי, כדי להמחיש את החפיפה שבין הצמיחה של המשק ובין הגידול בהכנסות של העשירון העליון.
4. נתוני ההכנסות שבהם אנו משתמשים בעמוד זה ובעמוד הבא לקוחים מסקר הכנסות משקי הבית, שנערך אחת לשנה על ידי הלמ"ס. הלמ"ס מבקש מראשי משקי הבית כי ידווחו על הכנסותיהם מכל המקורות - שכר, קצבאות, הון, נדל"ן וכיו"ב; אלא שבפועל, הסכומים המדווחים קרובים להכנסות משכר ומקצבאות בלבד, כפי שניתן ללמוד מנתונים על שכר המדווחים על ידי מינהל הכנסות המדינה במשרד האוצר. ההפרש בין הסכום המדווח לסוקרי הלמ"ס ובין ההכנסות בפועל של משקי הבית, מכל המקורות, בולט במיוחד, כמובן, במקרה של העשירון העליון: אילו דיווחו משקי הבית בעשירון זה על מלוא הכנסותיהם מכל המקורות, היו הפערים המדווחים בעמוד זה ובעמוד הבא גדולים עוד יותר.

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (להלן הלמ"ס), שנתון סטטיסטי לישראל, שנים שונות; הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2004 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: רק חלק מהמשק צמח

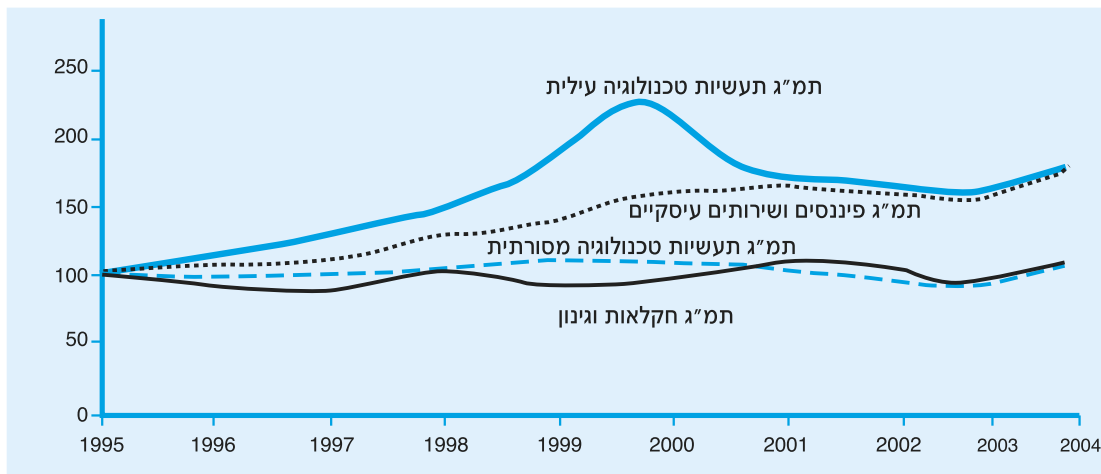
מדוע הצמיחה אינה מיטיבה עם כולם באותה מידה? בראש ובראשונה, משום שלא כל חלקי המשק צומחים באותה מידה. המדד המקובל של צמיחה, התמ"ג, הוא ממוצע, ובתור שכזה הוא מסתיר תמונה מורכבת יותר, שבה יש ענפים הצומחים בקצב מהיר וענפים שקצב צמיחתם איטי. הנה מה שקרה בישראל מאז 1995, לפי נתוני הלמ"ס (בחרנו בתקופה זו מאחר שבאותה שנה שינתה הלמ"ס את הגדרות ענפי המשק):

שיעורי הצמיחה הגבוהים ביותר נרשמו בתעשיות הטכנולוגיה העילית, המוכרות בשמן האמריקני, היי-טק (רכיבים אלקטרוניים, תרופות, ציוד מדעי ורפואי, ציוד תקשורת) ובענף הפיננסים והשירותים העיסקיים (בנקים, ביטוח, קופות גמל, נכסי דלא נייד).
התוצר של ענף הטכנולוגיה העילית עלה בין 1995 ל-2000 ביותר מ-100%. בתקופת האינפיאדה ירד תוצר זה בכ-25% בממוצע, לעומת השיא של שנת 2000, אך ב-2004 הוא שב לצמוח. התוצר של ענף הפיננסים והשירותים העיסקיים עלה בשיעור של 50% עד שנת 2000. האינפיאדה הורידה את הצמיחה של הענף בשיעור נמוך, יחסית ובסיומה, בשנת 2004, שב תוצר הענף לצמוח.

ומה צמח בשיעור נמוך? התעשיות המסורתיות (מזון, טקסטיל, דפוס ועוד); כאן נרשם בין השנים 1995-2004 גידול של 4% בלבד בתוצר. כך גם בענף החקלאות, שתוצרו ירד בין השנים 1995-2000 בכ-8%. בשנת 2004, לאחר גידול-מה, הצמיחה בתוצר ענף החקלאות היתה דומה לזה של ענף התעשיות המסורתיות.

תמ"ג לפי ענפי משנה נבחרים, 1995-2004

מדד 1995=100

הערה: תעשיית טכנולוגיה עילית כוללת את ענפי האלקטרוניקה, כלי טיס ותרופות; תעשיית טכנולוגיה מסורתית כוללת את ענפי המזון, משקאות וטבק, טקסטיל, הלבושה, מוצרי עור, נייר, דפוס, עץ ומוצרי (הלמ"ס, מדדי תעשייה, סיכומים שנתיים 2002, ספטמבר 2003).
ענף הפיננסים והשירותים העיסקיים כולל בנקים, חברות ביטוח, קופות גמל, שרותי מחשוב ונכסי דלא נייד.

מקורות: הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, שנים שונות; נתונים שהתקבלו מגף חשבונות לאומיים בלמ"ס.

תמונת מצב חברתית 2005

צמיחה כלכלית ואי שוויון: ההשקעות מתרכזות בחלק מענפי המשק

מדוע הצמיחה שונה מענף לענף? בין השאר, משום שכספי ההשקעות מופנים בדרך כלל אל הענפים הנחשבים לרווחיים ביותר. בהיעדר מדיניות ממשלתית המעודדת השקעות במגוון של ענפים ובכל רחבי הארץ, ההשקעות מתרכזות במספר קטן של מוקדים כלכליים.

נתונים של בנק ישראל על התעשייה מעלים, כי בשנים 1995-2004, ענף האלקטרוניקה משך את כמות ההשקעות הגדולה ביותר במשק הישראלי. ההשקעה בענף זה גדלה מדי שנה בשיעור ממוצע של 13% לערך, כולל בשנות האינתיפאדה. ב-2004, מלאי ההון בענף זה היה גדול פי שלוש ממה שהיה ב-1995.

בענפים אחרים, ההשקעות היו נמוכות יותר. בענף התעשיות המעורבות, ההשקעות גדלו בשיעור שנתי ממוצע של 5%; בשנות האינתיפאדה, קצב ההשקעות הממוצע עמד על 4%.

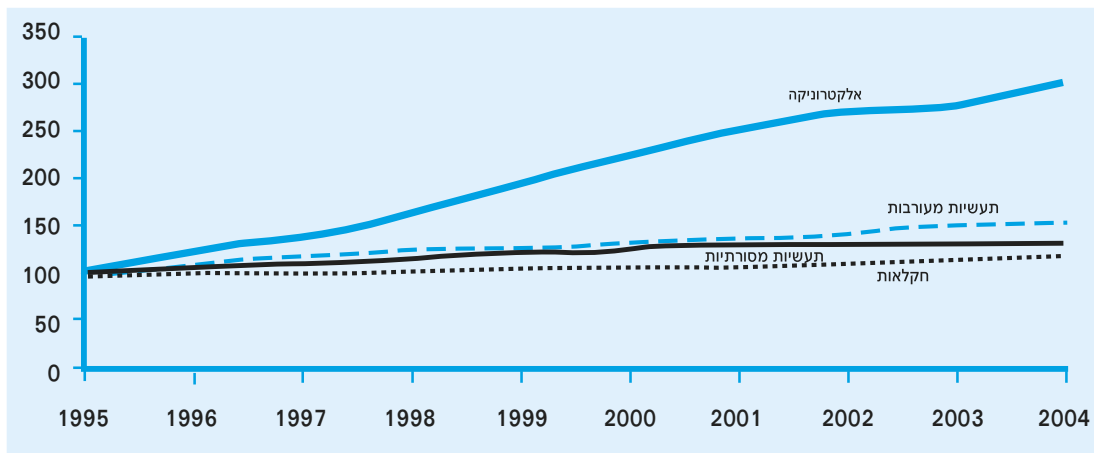
בתעשיות המסורתיות, קצב ההשקעות היה נמוך עוד יותר – גידול שנתי ממוצע של כ-3%, לערך, בין השנים 1995-2004, ובלימה בהשקעות בשנות האינתיפאדה.

בענף החקלאות לא היה גידול משמעותי בהשקעות בין השנים 1995-2002. לעומת זאת, בשנים 2003-2004 נרשמה עלייה קלה.

התרשים שלהלן מציג את נתוני ההשקעות, באמצעות שיעורי השינוי במלאי ההון בכל ענף.

מלאי ההון הגולמי בענפים כלכליים נבחרים, 1995-2004

מדד 1994=100

הערות:

1. מלאי ההון - סך ההוצאות של מפעלים, ממשלה ומוסדות ללא כוונת רווח על נכסים קבועים לשימוש ארוכי, עבודות בנייה בתהליך, השקעות במכונות, בציוד ובכלי תחבורה.
 2. התעשיות המעורבות כוללות מפעלי כימיה ונפט, כרייה וחציבה, פלסטיק וגומי, מכונות וציוד, כלי הובלה, תכשיטים וחפצי חן. בתרשים זה כללנו בענף התעשיות המעורבות את התעשייה המעורבת עילית ואת התעשייה המעורבת מסורתית.
 3. מלאי ההון של התעשייה המעורבת כולל נתונים של תעשיית כלי טיס, אשר מסווגים כשייכים לתעשיית הטכנולוגייה העילית. הסיבה לכך מצוייה בעובדה, שלא ניתן היה לבודד את תת ענף זה (כאמור, כלי טיס) מתוך ענף התעשייה המעורבת עילית בו הוא כלול.
- מקור:** עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מבנק ישראל.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: השכר בענפי ההיי-טק גבוה יותר

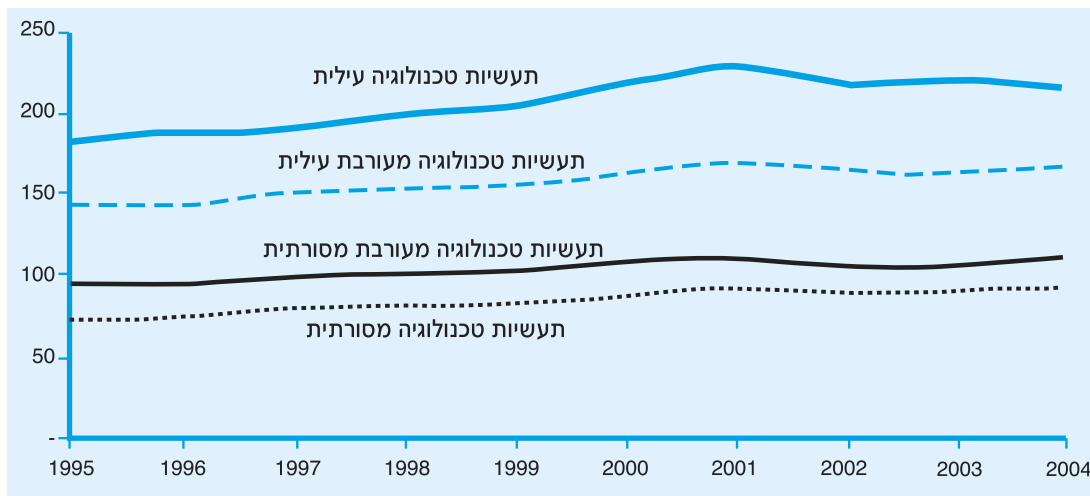
מדוע פירות הצמיחה מתחלקים באופן בלתי שווה? בין השאר, משום שבענפים הצומחים במהירות והמושכים אליהם השקעות גבוהות, שכר העובדים והעובדות גבוה יותר מאשר בענפים שצמיחתם איטית וההשקעות בהם נמוכות יותר.

הנתונים בתרשים שלהלן מתייחסים אך ורק לענפי התעשייה, שאותם חילקה הלמ"ס לארבע קבוצות: תעשיית טכנולוגיה עלית, תעשיית טכנולוגיה מעורבת עלית, תעשיית טכנולוגיה מעורבת מסורתית ותעשיית טכנולוגיה מסורתית (להגדרת הענפים, ר' הערה בתחתית הלוח שלהלן).

בתעשיות הטכנולוגיה העילית, השכר הוא הגבוה ביותר: עלות השכר השנתית הממוצעת של שכירים בענפים אלה עמדה בשנת 2004 על 205 אלף ₪ (עלות השכר כוללת את השכר ברוטו של העובד, את ההטבות הסוציאליות ואת המסים שהמעסיק משלם על שכר העובדים). סכום זה היה גבוה פי 1.3 מעלות השכר בתעשיית הטכנולוגיה המעורבת עלית, פי 2 לערך מעלות השכר בתעשיית הטכנולוגיה המעורבת מסורתית ופי 2.3 מעלות השכר בתעשיית הטכנולוגיה המסורתית.

עלות העבודה של שכירים, לפי ענפי תעשייה, 1995-2004

באלפי ₪, מחירי 2004

הערות:

1. חישוב מספר השכירים נעשה על בסיס ממוצע חודשי. הנתונים אינם כוללים שכירים שהועסקו באמצעות חברות כוח אדם.
2. עלות העבודה כוללת, בנוסף לשכר העבודה ולמשכורת של השכירים, גם הוצאות עבודה נוספות, כגון חלקו של המעביד בתשלומים לביטוח הלאומי, קרנות השתלמות, קרנות תגמולים, פיצויים על חשבון המפעל, הסעת עובדים והחזקת מזון.
3. ענפי תעשייה לפי עוצמת טכנולוגיה - תעשיות הטכנולוגיה העילית כוללות ענפי אלקטרוניקה, כלי טיס ותרופות. תעשיות טכנולוגיה מעורבת-עילית כוללות ענפי כימיה (ללא ענף התרופות), מכונות, ציוד חשמלי וכלי הובלה (ללא ענף הטיס). תעשיות טכנולוגיה מעורבת-מסורתית כוללות ענפי כרייה וחציבה, מינרלים אל-מתכתיים, גומי ופלסטיק, מתכת בסיסית ומוצרי מתכת. תעשיות טכנולוגיה מסורתית כוללות ענפי מזון, משקאות וטבק, טקסטיל, הלבשה, מוצרי עור, נייר, דפוס, עץ ומוצרי (הלמ"ס, מדדי תעשייה, סיכומים שנתיים 2002, ספטמבר 2003).
4. תעשיית התרופות כלולה בתעשיות טכנולוגיה עלית למין שנת 2000.
5. תעשיית כלי טיס כלולה בתעשיית טכנולוגיה מעורבת עלית.

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקרי תעשייה, שנים שונות; הלמ"ס, מדדי תעשייה סיכומים שנתיים, שנים שונות; הנתונים לשנים 2003-2004 התקבלו מאגף התעשייה שבלמ"ס.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: העשירון העליון הגדיל את חלקו בעוגת ההכנסות

כאשר הצמיחה, ההשקעות והשכר הגבוה מתרכזים בחלק קטן של המשק והחברה בישראל, אין זה פלא שעוגת ההכנסות מתחלקת באופן בלתי שוויוני.

מאז 1990 ועד שנת 2004, העשירון העליון הגדיל את חלקו בעוגת ההכנסות; חלקו של העשירון התשיעי כמעט ולא השתנה; ואילו חלקם בעוגה של שאר העשירונים קטן.

ב-2004, העשירון העליון קיבל כ-28% מכלל ההכנסות בישראל. העשירון העליון והעשירון התשיעי, ביחד, קיבלו 44% מכלל ההכנסות בישראל.

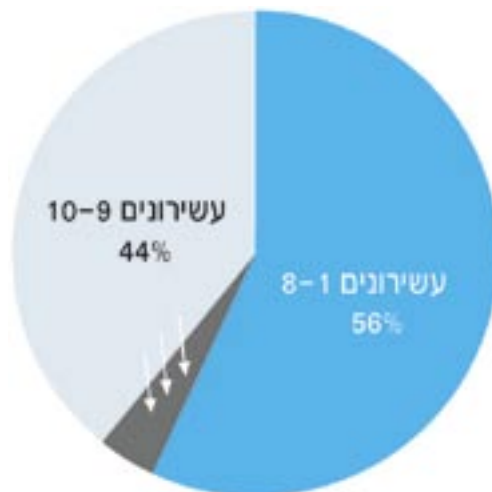
מאז 1990 ועד 2000, חלקם בעוגת ההכנסות של העשירונים 1 עד 7 ירד. בשנים 2001-2003, שבהם שרר מיתון כלכלי, איבד גם העשירון ה-8 מחלקו ואילו חלקו של העשירון ה-9 נותר כמעט ללא שינוי. העשירון היחיד שהמשיך להגדיל את חלקו היה זה העליון. בשנת 2003 נרשמה ירידה בחלקו של העשירון העליון בעוגת ההכנסות ובהתאם, עלייה מזערית של שאר העשירונים.

נתוני ההכנסות לשנת 2004 מעלים כי חלקם של שני העשירונים התחתונים בעוגת ההכנסות עמד על 6%, בהשוואה ל-6.2% ב-2003, בעוד שחלקם של שני העשירונים העליונים עלה מ-43.9% ל-44%.

עוגת ההכנסות, 1990-2004

חלקם של שני העשירונים העליונים גדל, חלקם של שמונת העשירונים הנמוכים קטן

הכנסות של משקי בית שבראשם שכיר

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2004 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

צמיחה כלכלית ואי שוויון: חלקו של כל עשירון בעוגת ההכנסות

ב-2004 החזיק העשירון העליון ב-27.8% מעוגת ההכנסות בישראל. באותה שנה, ההכנסה החודשית הממוצעת של משקי הבית בעשירון זה עמדה על 37,864 ₪. העשירון התחתון החזיק ב-2.3% מעוגת ההכנסות, וההכנסה החודשית הממוצעת של משקי הבית בעשירון זה עמדה על 3,127 ₪.

חלקו של כל עשירון בעוגת ההכנסות של משקי הבית, 1990-2004 והכנסה חודשית ממוצעת למשק בית בכל עשירון ב-2004

במחירים שוטפים ובאחוזים

הכנסה חודשית ממוצעת למשק בית בכל עשירון ב-2004 בש"ח, במחירים שוטפים	שינוי	2004	1990	
37,864	3.4%	27.8%	24.4%	עשירון 10
22,280	0.4%	16.4%	15.9%	עשירון 9
17,283	--	12.7%	12.7%	עשירון 8
14,193	-0.3%	10.4%	10.7%	עשירון 7
11,785	-0.5%	8.7%	9.2%	עשירון 6
9,873	-0.6%	7.3%	7.8%	עשירון 5
8,153	-0.6%	6.0%	6.6%	עשירון 4
6,549	-0.7%	4.8%	5.5%	עשירון 3
5,055	-0.7%	3.7%	4.4%	עשירון 2
3,127	-0.4%	2.3%	2.7%	עשירון 1

הערות:

- נתוני העשירונים חושבו על פי הכנסתם החודשית הממוצעת ברוטו של משקי בית שבראשם עומד שכיר.
- הכנסה כספית ברוטו למשק בית - כל ההכנסות הכספיות השוטפות ברוטו של משק הבית, לפני תשלומי החובה.
- שיעורי השינוי שמוצגים בלוח חושבו מתוך נתוני המקור. לכן, תיתכן אי-התאמה של עשירית האחוז בלוח.

מקורות: עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות: הנתון לשנת 2004 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

אי שוויון: לפי עדה ולאום

האי שוויון בין ישראלים בני מוצא שונה עמוק ומושרש. את זאת ניתן לראות בנתוני השכר של שכירים עירוניים משנת 1990 ואילך. הכנסותיהם של ערבים אזרחי ישראל הן הנמוכות ביותר; עד לערב האינתפיאדה השנייה, הן אף נמצאו בתהליך של ירידה יחסית. הכנסותיהם של יהודים מזרחים מעט גבוהות יותר, ובעשור האחרון הן עלו, יחסית לממוצע. הכנסותיהם של יהודים אשכנזים הן הגבוהות ביותר, מעל אלה של שתי הקבוצות האחרות.

הכנסה חודשית משכר וממשכורת של שכירים עירוניים, 1990-2004 אשכנזים, מזרחים, ערבים

הבסיס: שכירים - סך הכל = 100

שנה	שכירים סך הכל	ילידי ישראל לאב יליד אירופה או אמריקה	ילידי ישראל לאב יליד אסיה או אפריקה	ערבים ואחרים
1990	100	125	81	75
1991	100	125	85	77
1992	100	127	84	74
1993	100	129	89	75
1994	100	132	87	76
1995	100	140	89	72
1996	100	146	92	72
1997	100	137	91	72
1998	100	139	94	71
1999	100	139	92	66
2000 ¹	100	139	95	67
2001 ¹	100	138	95	70
2002 ¹	100	125	99	73
2002	100	126	100	71
2003	100	137	100	73
2004	100	136	100	75

הערות:

1. לא כולל את אוכלוסיית מזרח ירושלים.
2. שכיר - כל נסקר/ת שהייתה לו הכנסה כלשהי משכר ומשכורת ב-3 החודשים שלפני ביקור הפוקד.
3. שכר: תשלום תמורת עבודה שנעשתה בפרק זמן קצוב; משכורת: שכר קבוע של עובד שהוא מקבל בדרך כלל אחת לחודש.
4. הכנסה משכר וממשכורת - הכנסות משכר עבודה של פרטים שכירים.

מקורות: הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2004 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

אי שוויון: גברים ונשים

האי שוויון בין גברים ונשים בישראל עמוק ומושרש גם הוא.

השכר של נשים לחודש עבודה עמד ב-2004, במוצק, על 63% משכר הגברים;

השכר של נשים לשעת עבודה עמד ב-2004, במוצק, על 84% משכר הגברים.

שכר נשים וגברים, לחודש ולשעה, 1990 ו-2004

הכנסה ברוטו משכר וממשכורת לשכיר/ה
בש"ח, במחירי 2004

שנה	מין	שכר בש"ח	שכר הנשים כ- % משכר הגברים
לחודש	גברים	7,090	
	נשים	4,026	57%
2004	גברים	8,459	
	נשים	5,357	63%
לשעה	גברים	37.6	
	נשים	29.6	79%
2004	גברים	44.2	
	נשים	37.2	84%

הערות:

1. הכנסה ברוטו לחודש - הכנסה כספית ברוטו היא הכנסה מכל מקומות העבודה שבהם הועסק/ה הנסקר/ת בשלושה החודשים האחרונים, כולל שעות נוספות.
 2. הכנסה ברוטו לשעה - ההכנסה התלת-חודשית, מחולקת בסך שעות העבודה בשלושת החודשים (ר' למ"ס, סקר הכנסות 1996, עמ' 46).
- מקורות:** עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הכנסות, שנים שונות; הנתון לשנת 2004 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

הלוח מציג את הבדלי השכר בין גברים לנשים לפי חודש ולפי שעה. נשים רבות עובדות במשרה חלקית, דבר המסביר חלק מן ההפרש הגבוה (37%) בשכר לפי חודש בינן ובין הגברים. נתוני השכר לפי שעה מראים כי גם כאשר יחידת זמן העבודה זהה, עדיין יש הפרש של 16% בין שכר של גברים ושכר של נשים.

אי שוויון: הקפיצה בהכנסות המנהלים הבכירים

חלקו של העשירון העליון בעוגת ההכנסות גדל, בין השאר, כתוצאה מהגידול בהכנסות של שכבת המנהלים הבכירים במגזר העסקי.

עלות השכר השנתית הממוצעת של מנהל בכיר באחת מ-472 החברות הנסחרות בבורסה של תל אביב, הגיעה ב-2004 ל-1.73 מיליון ש"ח בשנה, או 144 אלף ש"ח בחודש.

עלות השכר השנתית הממוצעת של מנהל בחברה הכלולה ברשימת "תל-אביב 100" (100 החברות הגדולות בבורסה) הגיעה ב-2004 ל-3.95 מיליון ש"ח, או 329 אלף ש"ח בחודש.

בנוסף על השכר, רבים ממנהלי החברות הללו החזיקו בחבילות תגמולים שונות, לרבות אופציות.

בהשוואה לשכר הממוצע במשק ולשכר המינימום, עלות השכר של המנהלים הבכירים בחברות הבורסאיות גדלה מאוד בעשור האחרון, כפי שניתן לראות בלוח שלהלן.

עלות שכר המנהלים הבכירים, בהשוואה לשכר הממוצע במשק ולשכר המינימום,

1994 ו-2004

2004	1994
פי 43 משכר המינימום	פי 30 משכר המינימום
פי 19 מהשכר הממוצע	פי 13 מהשכר הממוצע

מקורות: עיתון גלובס, 19.4.2000; 3.5.2001; 21.4.2005.

אי שוויון: מדיניות ההטבות למעסיקים

שכבת אנשי העסקים בישראל נהנתה לא רק מגידול בשכר המנהלים הבכירים, אלא גם מירידה משמעותית במיסוי: מאז 1986, ממשלות ישראל הורידו את מס החברות, ביטלו את מס המעסיקים וצמצמו את חלקם של המעסיקים במימון רשת הביטחון הסוציאלי של עובדיהם.

מס חברות, שהוא מס ההכנסה המוטל על חברות, ירד מ-61% ב-1986 ל-36% ב-1996. מדובר במס שהכניס ב-2004 לקופת המדינה כ-20 מיליארד ש"ח - כ-13% מסך הכנסות המדינה ממסים ותשלומי חובה. ב-2004 החליטה הממשלה על הורדה הדרגתית נוספת של מס החברות, ל-25%. בינואר 2005 התבצעה ההפחתה הראשונה, ל-34%.

ב-2004.15.8 החליטה הממשלה להפחית את שיעור דמי הביטוח הלאומי שמעסיק משלם בגין עובדיו. ההפחתה אמורה להתבצע בין השנים 2005-2009, ובסיומה יעמוד שיעור דמי הביטוח הלאומי שמשלם המעסיק בגין עובדיו, על 5.43%. בשלב הראשון, שהתבצע ביולי 2005, הופחתו דמי הביטוח הלאומי ל-5.68%.

מיסוי מעסיקים בישראל, 1986-2005

באחוזים

2005	2004	2003	2002	-1995 2001	-1992 1994	1991	1990	1987	1986	
34	36	36	36	37-36	40-38	41	43.5	45	61	% מס חברות על רווחים לא מחולקים
5.68	5.93	5.93	5.93	4.93	7.35	7.35	9.35	10.85	15.65	% דמי ביטוח לאומי - המעסיק
0	0	0	0	0	0	3	4	4	7	% מס מעסיקים מגזר פרטי

הערה: הלוח מציג רק את השנים שבהן חל שינוי באחד המסים.

מקורות: דו"ח מנהל הכנסות המדינה, שנים שונות; אתר האינטרנט של המוסד לביטוח לאומי www.btl.gov.il

רמת ההשתתפות של תעשיינים ישראלים במימון הביטוח הלאומי והוצאות רווחה אחרות של עובדי הייצור שלהם, כחלק מעלות השכר הכוללת, נמוכה בהשוואה בין-לאומית: ב-2004, היוו תשלומים אלה 15.9% מעלות השכר לשעה של עובדי ייצור ישראליים, בעוד שהממוצע באיחוד האירופי עמד על 23.6% ובארה"ב - על 22.9%. (U.S. Department of Labor, Bureau of Labor Statistics, May 2005).

אי שוויון: רוב הישראלים משתכרים פחות מהשכר הממוצע

בעוד ששכר המנהלים הבכירים במגזר העסקי גבוה, ואף ממשיך לטפס כלפי מעלה, שכרם של רוב הישראלים נמוך.

הנתון הנגיש ביותר לתקשורת, "השכר הממוצע במשק", אינו מספר את כל הסיפור, שכן מדובר בממוצע של כלל המשכורות, גבוהות ונמוכות כאחד.

כאשר מפרקים את הממוצע, מוצאים כי השכר של העשירון העליון, שהוא גבוה מאוד, מושך כלפי מעלה את הממוצע. אולם רוב הישראלים משתכרים פחות מן השכר הממוצע: ב-2003, 73% מהישראלים השתכרו שכר ממוצע ומטה; 62% לערך קיבלו פחות מ-75% מהשכר הממוצע. כ-35% קיבלו שכר ברמה של עד שכר המינימום.

השכר של השכירים בישראל, יחסית לשכר הממוצע במשק

2003-1995

באחוזים, בממוצע לחודש

שכירים המקבלים עד שכר מינימום	שכירים המקבלים בין שכר מינימום ל-50% מהשכר הממוצע	שכירים המקבלים בין 50% ל-75% מהשכר הממוצע	שכירים המקבלים בין 75% מהשכר הממוצע עד השכר הממוצע	סך כל השכירים המקבלים שכר ממוצע ומטה	שכירים המקבלים מעל שכר הממוצע	שכירים המקבלים מעל פי שתיים ממוצע עד ויותר מעמיים מהשכר הממוצע	שכירים המקבלים מעל פי שתיים ממוצע עד ויותר מעמיים מהשכר הממוצע
27.2	14.4	19.5	11.8	72.9	18.4	8.8	1995
21.4	10.7	20.0	13.0	65.1	22.4	12.6	1997
29.5	9.3	20.1	12.0	70.9	18.9	10.3	1999
29.2	10.0	20.3	12.1	71.6	19.0	9.6	2001
35.4	5.8	20.3	11.5	73.0	17.7	9.3	2003

הערות:

- השכר הממוצע שעל-פיו חישב המוסד לביטוח לאומי את הלוח שלעיל הוקפא בארבע השנים האחרונות, והוא עומד על 6,964 ש"ח.
 - השכר הממוצע למשרת שכיר, על-פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, עמד בחודש אוגוסט על 7,326 ש"ח (לא כולל עובדים פלסטיניים מיהודה, שומרון ועזה ועובדים זרים מחו"ל).
- מקורות:** המוסד לביטוח לאומי, ממוצעי שכר והכנסה לפי יישוב ולפי משתנים כלכליים שונים, ד"ק בנדלק, שנים שונות.

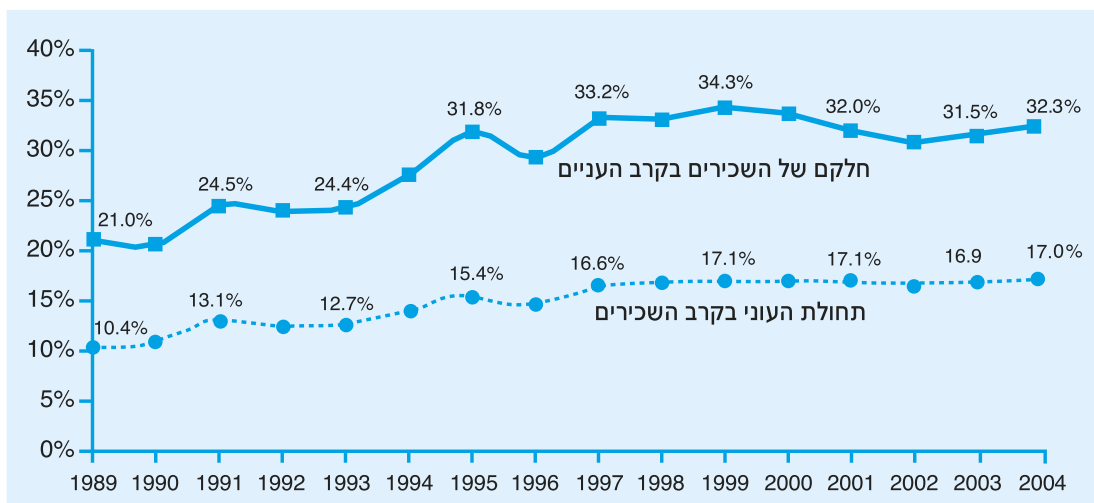
אי שוויון: שוק העבודה אינו מבטיח מפני עוני

כאשר אין מדיניות ציבורית המקפידה על חלוקה הוגנת של פירות הצמיחה – באמצעות חוקי עבודה המגינים על העובדים, באמצעות הסכמי שכר קיבוציים, או באמצעות פיקוח ממשלתי על שוק העבודה – תיתכן צמיחה כלכלית שתהיה מלווה בריבוי של עובדים המקבלים שכר כה נמוך, עד שהוא מציב אותם מתחת לקו העוני. זה אשר קרה בישראל בתקופה האחרונה.

ב-1989, 21% מן העניים היו שכירים. לאחר 1989 באו שנים של צמיחה, ולמרות זאת שיעורם של השכירים בקרב העניים הגיע בשנת 2004 ל-32.3%.

ב-1989, 10% מן השכירים היו מתחת לקו העוני. למרות שנות הצמיחה שבאו לאחר מכן, שיעור השכירים שמתחת לקו העוני עלה והגיע ב-2004 ל-17%.

הגידול בשיעור העוני בקרב שכירים, 1989-2004 לפני תשלומי העברה ומיסים ישירים באחוזים

הערה: הנתונים שלעיל אינם כוללים את תושבי מזרח ירושלים.

מקורות: המוסד לביטוח לאומי, סקירה שנתית, שנים שונות; ממדי העוני ואי-השוויון בהתחלקות ההכנסות במשק 2003, ממצאים עיקריים, נובמבר 2004; ונתונים שהתקבלו מהמוסד לביטוח לאומי.

קו העוני בישראל מוגדר כהכנסה בגובה של 50% מהשכר החציוני – רמת השכר שמחצית האוכלוסייה מקבלת פחות ממנה והמחצית האחרת מקבלת יותר ממנה.

על מקורות הגידול באי שוויון בהכנסות

2. קיצוץ קצבאות המוסד לביטוח לאומי

הממשלה הנהיגה מדיניות עקבית של קיצוץ בקצבאות המוסד לביטוח לאומי. אמנם, קצבאות המוסד לביטוח לאומי משולמות לכל האוכלוסייה, אולם הקיצוץ פגע במיוחד במשפחות בעשירונים הבינוניים והנמוכים: ראשית, מפני שכמה מהקיצוצים נגעו ישירות לבעלי הכנסות נמוכות: מקבלי השלמת הכנסה בגין שכר נמוך, קשישים, מובטלים, אמהות חד הוריות. שנית, משקלן של הקצבאות בהכנסה הכוללת של משפחות בעשירונים הנמוכים גדול יותר מאשר בעשירונים הגבוהים.

• מאז יוני 2002 קוצצו כל קצבאות המוסד לביטוח לאומי – זקנה, ילדים, הבטחת הכנסה, אבטלה, נכות ועוד. בחלק מהמקרים, כדוגמת הבטחת הכנסה, הקצבה קוצצה בכ-30%, בממוצע. ב-2004, סך הקצבאות ששולמו היה נמוך בכ-7.3 מיליארד ₪ מזה של 2001.

3. מחדלים – צעדים שהממשלה נמנעה מלנקוט:

• הממשלה נמנעת מאכיפה ראויה של חוקי המגן, כדוגמת חוק שכר מינימום וחוק שעות עבודה ומנוחה, דבר המאפשר למעסיקים רבים לשלם לעובדיהם פחות ממה שנקבע בחוק.

4. העלאת שכר בדרגות הגבוהות

• החל ב-2003 הנהיגה הממשלה סדרה של קיצוצי מסים, בהיקף של 6-8 מיליארד ₪ בשנה, שהיטיבו בעיקר עם שכירים בעשירונים הגבוהים: שכירים בעשירון העליון ייהנו מתוספות שכר נטו של 2,000 ₪ ומעלה, בעוד ששכירים בעשירונים הבינוניים והנמוכים ייהנו מתוספות נמוכות בהרבה.

• הממשלה הפכה לנורמה את העסקתם של בכירים בחוזים אישיים, המעניקים שכר ותנאים נלווים טובים יותר מן ההסכם הקיבוצי;

• הממשלה איפשרה העלאת שכר של פקידים בכירים באמצעות תוספות שכר אישיות ו"זחילה" כלפי מעלה בסולם הדרגות.

5. הגדלת הכנסות של מעסיקים

הממשלה שיחקה תפקיד מרכזי בהגדלת רווחיהם של המעסיקים. בין השאר, באמצעות קיצוץ שיטתי של מסי מעסיקים:

• בין 1986 ל-2005, מס חברות ירד מ-61% ל-34%

הגידול באי שוויון בהכנסות לא נוצר מעצמו: הוא תוצר של פעולות – ומחדלים – של הממשלה, של בעלי ההון ו/או של ארגוני העובדים. להלן נפרט חלק מן הפעולות והמחדלים הללו.

הממשלה

1. הורדת שכר בדרגות הבינוניות והנמוכות

הממשלה שיחקה תפקיד מרכזי בהורדת שכרם של העובדים בדרגות השכר הבינוניות והנמוכות בישראל. להלן דוגמאות:

במגזר הציבורי

• הפרטה של תאגידים ממשלתיים, המלווה בדרך כלל בפטורי עובדים ובהורדת שכרם של אלה הנותרים;

• הפרטה של שירותים ציבוריים והפעלתם באמצעות גופים המעניקים לעובדיהם שכר ותנאים נלווים טובים פחות מאלה של עובדי מדינה;

• הימנעות מעדכון של הסכמים קיבוציים עם עובדי המדינה;

• העסקה של עובדים באמצעות חברות כוח אדם וקבלני שירותים, המעניקים לעובדיהם שכר ותנאי עבודה טובים פחות מאלה של עובדי מדינה;

• אילוץ רשויות מקומיות לאמץ "תכניות הבראה", שמשמען פיטורי עובדים והרעת תנאי העבודה של אלה הנותרים;

• הורדות שכר בפועל, כדוגמת ההסכם הקיבוצי מה-22.5.2003 להורדת שכר עובדי המדינה לשם "עידוד הצמיחה במשק", הסכם שקבע כי בתקופה של שנתיים, בין ה-1.7.2003 ל-30.6.2005, יופחת השכר במגזר הציבורי ב-4%, בממוצע, וכן יידחו תשלום תוספת יוקר, דמי הבראה ומענק היובל; או הניסיון (מיוני 2003) להנהיג קיצוץ בשכר עובדי המדינה בחקיקה, במקום במו"מ עם נציגי העובדים; ועוד.

במגזר העסקי הפרטי

• הורדות שכר בפועל, כדוגמת ההחלטה מדצמבר 2001 להקפיא את שכר המינימום;

• מתן היתרים למעסיקים לייבא מהגרי עבודה, תוך עצימת עיניים לנוכח העובדה שהם מועסקים בשכר נמוך, דבר הגורר עמו לחץ להורדת שכר העובדים הישראליים;

• מתן היתרי כניסה לעובדים פלסטיניים, תוך עצימת עיניים לנוכח העובדה שהם מועסקים בשכר נמוך, דבר הגורר עמו לחץ להורדת שכר העובדים הישראליים.

ההסתדרות

הצעדים של הממשלה ושל בעלי ההון לא נתקלו בתגובה הולמת מצד האיגוד המקצועי. חלק גדול מן ההסבר לכך טמון בעובדה שההסתדרות, שבעבר היתה בעלת נכסים רבים והיתה המעסיק השני בגודלו במשק, ירדה מנכסיה, מכרה את תאגידיה ואיבדה את מעמדה המיוחס במסדרונות השלטון. ב-1995, כאשר החברות בהסתדרות הופרדה מן החברות בקופת חולים הכללית, היא הפסידה כמחצית מחבריה, כולל דמי החבר שלהם.

עם כל זאת, ההסתדרות לא עשתה די כדי לבלום את הממשלה ואת בעלי ההון:

- ההסתדרות לא עשתה די כדי לגייס לשורותיה עוד ועוד עובדים, ובעיקר לא את אלה הזקוקים להגנתה יותר מכל – עובדים ועובדות בדרגות השכר הנמוכות. מאבקי השכר הגדולים של העשורים האחרונים היו של עובדים בעלי כוח מיקוח רב;

- ההסתדרות לא עשתה די כדי לשמור על המסגרת של הסכמי שכר כלל-ארציים, ונתנה יד להסכמים ענפיים ומפעליים, שהגדילו את הפער בין קבוצות עובדים שונות;

- ההסתדרות לא עשתה די כדי לגונן על העובדים הפלסטיניים ועל מהגרי העבודה שבאו לישראל; דבר זה תרם להחלשת עמדת המיקוח של עובדים ישראליים בעמדות מקבילות;

- ההסתדרות לא עשתה די כדי לגונן על עובדים המועסקים באמצעות חברות כוח אדם וקבלני שירותים;

- ההסתדרות לא עשתה די כדי למנוע את הישמטות קרנות הפנסיה מידיה, דבר שהוביל להפרטתן של הקרנות, להגדלת רווחיהן של חברות הביטוח – ולפגיעה של כ-30%, בממוצע, בגובה הפנסיה של הפנסיונרים.

מקורות:

לצורך הכנתו של עמוד זה, נעזרנו רבות, בין השאר, בעבודותיהם של פרופ' רות בן ישראל, פרופ' צבי זוסמן, ד"ר גיא מונדלק, ד"ר טלי קריסטל, אפרים ז'ילוני ושגיא ינקו.

והוא צפוי לרדת ל-25% ב-2010; דמי ביטוח לאומי בגין העובדים ירדו מ-15.65% ל-5.68%; ומס מעסיקים ירד מ-7% ל-0%.

במקביל, הממשלה נקטה צעדים שונים שהעלו באופן מינהלי רווחי מעסיקים:

- הדוגמא הבולטת ביותר, אולי, היא העלאת דמי הניהול של קרנות הפנסיה, ערב מכירתן לחברות ביטוח; צעד זה הגדיל את רווחי חברות הביטוח, על חשבון גובה הפנסיה החודשית שיקבלו עובדים היוצאים לפנסיה.

בעלי הון

1. הורדת שכר בדרגות הבינוניות והנמוכות

- מעסיקים גוררים רגליים באשר לעדכון של הסכמים קיבוציים;

- מעסיקים רבים קולטים עובדים חדשים רק בהסכמים קיבוציים נפרדים, הקרויים "דור ב" או "דור ג", והמעניקים שכר ותנאים נלווים טובים פחות מאלה המוענקים לעובדים הוותיקים;

- מעסיקים מפקידים חלק מן העבודה בידי עובדים המועסקים באמצעות חברות כוח אדם או על ידי קבלני שירותים, ואשר השכר והתנאים הנלווים שלהם פחותים באופן משמעותי מאלה של עובדים מן המניין.

2. העלאת שכר בדרגות הגבוהות

- מעסיקים מתקשרים עם אנשי הדרג הניהולי והמקצועי הבכיר במפעליהם באמצעות חוזים אישיים, המעניקים תנאים החורגים מן ההסכם הקיבוצי;

- התאגידים הגדולים במשק – בנקים, חברות ביטוח, רשתות מסחר, תעשיות – משלמים כיום למנהליהם שכר מנהלים "אמריקני". מנהלים בכירים אינם מקבלים עוד שכר כשאר בני תמותה, אלא "חבילות שכר" הכוללות בונוסים, ואופציות, הסדרי פרישה נדיבים, שכר הסתגלות וכיו"ב. בנוסף, מנהלים ואף שכירים ברמות בינוניות בחברות עתירות הון נהנים מתגמולים מחליפי-שכר כדוגמת רכב של החברה, נופשונים בחו"ל וכיו"ב.

ב-2004, עלות השכר של המנהלים הבכירים בחברות הנסחרות בבורסה התל אביבית היה גבוה פי 43 משכר המינימום. כפי שאמר הכלכלן האמריקני פול קרוגמן על ארצו, המנהלים הבכירים איבדו את הבושה.

אי שוויון: מפת האבטלה

במחצית השנייה של שנות ה-90 גדלו ממדי האבטלה בישראל. מגמה זו החריפה עוד יותר בשנות האינתיפאדה.

האבטלה פוגעת בעיקר בחלקים היותר חלשים של האוכלוסייה: היא גבוהה ביישובים ערביים יותר מאשר ביישובים יהודיים, בעיירות פיתוח יותר מאשר ביישובים מבוססים, בקרב נשים יותר מאשר בקרב גברים – ובקרב נשים ערביות יותר מאשר בקרב נשים יהודיות. האבטלה פוגעת באלה שמערכת החינוך לא העניקה להם השכלה ראויה. היא פוגעת גם בצעירים שעדיין לא הספיקו לבסס לעצמם אחיזה בשוק העבודה.

הלוח שלהלן מציג נתונים מחודש ספטמבר 2005 על דורשי עבודה, לפי יישוב, כפי שנמסרו על ידי שירות התעסוקה. דורשי עבודה הם מי שפנו ללשכות עבודה של שירות התעסוקה. מובטלים רבים אינם פונים לשירות התעסוקה, אם מפני שאין בקרבם לשכת עבודה, אם מפני שפניהם הושבו ריקים פעמים רבות בעבר, אם מפני שהם מעריכים כי אין להם סיכויים למצוא עבודה ואם מסיבות אחרות. לכן, מספר המובטלים גבוה ממספר דורשי עבודה. תמונה מלאה יותר של היקף האבטלה מתקבלת מנתונים על בלתי מועסקים, שאותם מפרסמת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה: בספטמבר 2005, בשעה ששיעור דורשי העבודה עמד על 4.5%, שיעור הבלתי מועסקים עמד על 8.9%. למרות זאת בחרנו להציג את הנתונים על דורשי העבודה, מכיוון שהללו מתפרסמים לפי יישוב, ועל כן הם מאפשרים מבט על ההבדלים הבין-יישוביים ברמת האבטלה. בעזרת נתונים אלה אנו יכולים ללמוד על הבדלים בין יישובים ערביים ליישובים יהודיים ובין עיירות פיתוח ליישובים מבוססים.

בראש רשימת היישובים בעלי שיעורי אבטלה גבוהים מצויים יישובים ערביים. בקרב היישובים היהודיים, שיעורי האבטלה הגבוהים ביותר נרשמו בעיירות פיתוח וביישובים המרוחקים מן המרכז.

שיעור דורשי עבודה, לפי יישוב, ספטמבר 2005

באחוזים, לפי סדר יורד

שם היישוב	שיעור דורשי עבודה	שם היישוב	שיעור דורשי עבודה	שם היישוב	שיעור דורשי עבודה
מומזע ארצי	4.5	מעלה עירון	9.6	רמת ישי	2.2
אעצם	21.1	אבו-סנאן	9.4	תל מונד	2.2
אבו רביעה	19.1	דימונה	9.4	מבשרת ציון	2.1
כסיפה	18.1	קרית גת	9.1	מודיעין עלית	2.1
אבו רקייק	16.7	שדרות	9.1	קרית טבעון	2.1
ערוער	16.4	נצרת	9.0	רמת גן	2.1
לקיה	16.0	נחף	8.9	אורנית	2.0
תל שבע	15.2	טרעאן	8.8	אזור	2.0
רהט	15.0	ריינה	8.6	זכרון יעקב	2.0
מסעודין אל-עזאמה	14.6	אשקלון	8.5	קרית אונו	1.9
שגב-שלום	14.6	ערערה	8.5	גבעתיים	1.8
אבו קרינאת	14.2	שיבלי	8.5	הוד השרון	1.8
תמרה	13.7	אור עקיבא	8.3	הרצליה	1.8
עין מאהל	13.5	פסוטה	8.3	כפר סבא	1.8
חורה	13.1	משהד	8.2	מיתר	1.8
שעב	12.6	יפיע	8.1	קדומים	1.8
כפר כנא	12.5	בית שאן	8.0	שוהם	1.8
סח'נין	12.3	נתיבות	8.0	אלפי מנשה	1.7
טובא-זנגריה	12.2	אכסאל	7.9	כפר ורדים	1.7
כאבול	12.0	זרזיר	7.9	בית אל	1.6
ג'דידה-מכר	11.9	מעלות-תרשיחא	7.9	גני תקוה	1.6
כפר מנדא	11.8	כעביה-טבאש	7.8	להבים	1.6
דיר חנא	11.5	יאנוח-ג'ת	7.7	צור הדסה	1.5
מגאר	11.1	בקעתה	7.6	רמת השרון	1.4
עילוט	11.1	כסרא-סמיע	7.6	רעננה	1.4
שפרעם	11.0	טייבה	7.3	אלקנה	1.3
אום אל-פחם	10.9	נצרת עילית	7.3	כוכב יאיר	1.3
עראבה	10.9	באר שבע	7.2	עומר	1.3
קרית מלאכי	10.8	ערד	7.2	אפרתה	1.2
בויענה-נוג'ידאת	10.5	אבו גוש	7.1	כפר קאסם	1.1
עכו	10.5	כפר יאסיף	7.0	קיסריה	1.1
אעבלין	10.2	שלומי	7.0	ג'לג'וליה	0.9
בסמת טבעון	10.1	דבוריה	6.9	נוף איילון	0.8
מג'ד אל-כרום	10.1	טבריה	6.8	רמת אפעל	0.8
ביר אל-מכסור	9.9	קרית ים	6.8	כפר חב"ד	0.7
בסמ"ה	9.8	חצור הגלילית	6.7	סביון	0.6
ירוחם	9.7	עפולה	6.7		
מזרעה	9.7	ג'סר א-זרקא	6.7		
אופקים	9.6	יקנעם עילית	6.5		
		פורידיס	6.4		
		קצרין	6.3		
		אשדוד	6.2		
		באקה אל-גרביה	6.2		
		מצפה רמון	6.1		
		חרפיש	6.0		
		כרמיאל	6.0		
		מגדל העמק	6.0		
		סאג'ור	6.0		
		קרית אתא	5.9		
		חדרה	5.8		
		נהריה	5.8		
		בית ג'ן	5.5		
		דאלית אל-כרמל	5.5		
		עילבון	5.5		
		צפת	5.5		
		זמר	5.4		
		ירכא	5.3		
		כפר קרע	5.3		
		יבנה	5.2		
		מג'דל שמס	5.2		
		קציר - חריש	5.2		
		קרית שמונה	5.2		
		פקיעין	5.1		
		פרדס חנה-כרכור	4.9		
		לוד	4.8		
		קרית מוצקין	4.8		
		כוכב יעקב	4.7		
		נתניה	4.7		
		קרית ביאליק	4.7		
		חיפה	4.6		
		עתלית	4.6		
		רמלה	4.6		
		כפר כמא	4.5		
		מסעדה	4.5		
		נשר	4.5		
		קרית עקרונ	4.5		
		אור יהודה	4.4		
		ג'סר א-זרקא	4.4		
		יקנעם עילית	4.4		
		פורידיס	4.4		
		קצרין	4.4		
		מעליא	4.3		
		באר יעקב	4.2		
		קרית ארבע	4.2		
		בית שמש	4.0		
		אריאל	3.9		
		גוליס	3.8		
		ראש העין	3.7		
		רחובות	3.7		
		רכסים	3.6		
		בני עי"ש	3.5		
		גדרה	3.5		
		בת ים	3.4		
		כפר יונה	3.4		
		אלעד	3.2		
		מעלה אדומים	3.2		
		נס ציונה	3.2		
		אילת	3.0		
		ביתר עילית	3.0		
		בנימינה	2.9		
		גן יבנה	2.9		
		יהוד	2.9		
		מוזכרת בתיה	2.9		
		שערי תקוה	2.9		
		ירושלים	2.8		
		ראשון לציון	2.8		
		בני ברק	2.7		
		בת חפר	2.7		
		תל אביב - יפו	2.7		
		גבעת זאב	2.5		
		פתח תקוה	2.5		
		קדימה	2.5		
		בית דגן	2.4		
		מודיעין מכבים רעת	2.4		
		קרני שומרון	2.4		
		סירה	2.3		
		פרדסיה	2.3		
		אבן יהודה	2.2		
		בית אריה	2.2		
		גבעת שמואל	2.2		
		חולון	2.2		

מקור: אתר האינטרנט של משרד התמ"ת www.moit.gov.il

מערכת החינוך:

יותר ממחצית בני/ות הנוער אינם זכאים לתעודת בגרות

אחד הכלים הממלכתיים העיקריים להתמודדות עם האי שוויון הוא הענקת השכלה. השכלה, ובעיקר השכלה גבוהה, תורמת הן לקידום אישי ומשפחתי והן לצמיחה של המשק. ענפי הכלכלה שצמחו מאוד בתקופה האחרונה מבוססים על העסקה של בעלי השכלה גבוהה. אלא שרוב בני הנוער אינם יכולים להצטרף אליהם, בגלל שהם אינם מקבלים את ההשכלה הראויה. מערכת החינוך הממלכתית בישראל מעניקה השכלה באורח מאוד לא שוויוני.

על מידת האי שוויון ניתן ללמוד מן ההבדלים הבין-יישוביים בשיעור הזכאות לתעודת בגרות. בעשור האחרון נרשם גידול כללי בשיעור הזכאות לתעודת בגרות, אך האי שוויון בין היישובים השונים נותר בעינו.

ב-2004, 52.2% מבני/ות 17 לא השיגו תעודת בגרות; רובם למדו ביישובים ערביים ובעיירות פיתוח. הנתונים מחושבים על ידי חלוקה של מספר הזכאים לתעודת בגרות ביישוב במספר בני/ות 17 המתגוררים ביישוב.

זכאים לתעודת בגרות כאחוז מבני/ות 17 ביישוב, 2004

באחוזים, לפי סדר עולה

שם היישוב	שיעור הזכאים	שם היישוב	שיעור הזכאים
שיעור ארצי	47.8	בית שמש	44
ביתר עילית	8	רמלה	44
בני ברק	9	קרית ים	45
רהט	18	טמרה	45
טירה	23	מגדל העמק	45
עראבה	24	קרית שמונה	46
מג'ד אל כרום	25	שדרות	46
כפר כנא	27	אבו סנאן	47
קלנסווה	28	כפר קרע	47
כפר מנדא	29	חדרה	47
ירכא	30	טבריה	48
באקה אל גרביה	31	דימונה	49
כפר קאסם	32	נצרת	49
דאלית אל-כרמל	33	זכרון יעקב	51
סח'נין	33	ערד	52
ירושלים	33	בת ים	52
ריינה	33	אריאל	52
יפיע	33	טירת הכרמל	53
מעלות-תרשיחא	34	נצרת עילית	53
אום אל-פחם	36	קרית אתא	53
אפקים	38	נתיבות	53
מעלה עירון	38	באר שבע	54
עכו	39	אור יהודה	54
טייבה	39	חיפה	55
ערערה	39	גדרה	55
שפרעם	40	אזור	55
ג'דידה-מכר	42	כרמיאל	55
מגאר	43	קרית ביאליק	55
פרדס חנה - כרכור	43	אשקלון	56
לוד	43	חולון	56
צפת	43	נתניה	57
		נשר	57
		קרית גת	57
		אילת	58
		נס ציונה	58
		מעלה אדומים	58
		קרית מוצקין	58
		נהריה	59
		אשדוד	59
		מבשרת ציון	60
		בית שאן	60
		יבנה	61
		ראשון לציון	61
		תל אביב - יפו	61
		עפולה	62
		רחובות	62
		קרית מלאכי	62
		ראש העין	62
		פתח תקוה	63
		גבעת זאב	64
		רמת השרון	65
		אור עקיבא	65
		קרית אונו	66
		מודיעין	67
		הוד השרון	67
		כפר סבא	67
		גני תקווה	68
		רמת גן	70
		קרית טבעון	71
		הרצליה	72
		שהם	72
		גבעתיים	73
		רעננה	74
		מכבים רעות	78
		גבעת שמואל	80

הערה: הלמ"ס אינה מפרסמת נתונים על אוכלוסיית היישובים לפי שנת גיל, אלא לפי קבוצות הכוללת חמש שנות גיל. לפיכך, כדי להגיע למספר מקורב של בני/בנות 17, חילקנו את הנתון עבור קבוצת הגיל 15-19 בחמש. הנתונים על קבוצת הגיל 15-19 התקבלו מגף בינוי ורשויות מקומיות בלמ"ס.

מקור: ד"ר שלמה סבירסקי ואיתי שורץ, זכאות לתעודת בגרות לפי יישוב 2003-2004, מרכז אדוה, אוגוסט 2005.

השכלה גבוהה: היבטים של אי שוויון

רוב הנוער הישראלי אינו מגיע להשכלה גבוהה.

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עורכת מעקב רב-שנתי אחר צעירים וצעירות המסיימים תיכון (עם ובלתי תעודת בגרות), במטרה לבדוק כמה מהם מתחילים ללמוד במוסדות להשכלה גבוהה. הנתונים שלהלן נוגעים לאלה שלמדו בכיתה י"ב בשנת תשנ"ו (1996) והגיעו עד שנת 2004 לאחת האוניברסיטאות (לא כולל האוניברסיטה הפתוחה) או לאחת המכללות האקדמיות.

רק 20% מאלה שלמדו בי"ב ב-1996 התחילו, עד שמונה שנים מאוחר יותר, ב-2004, ללמוד באוניברסיטאות; 9.4% נוספים מבני/ות המחזור הגיעו למכללות אקדמיות. ביחד, כ-30% פחות משליש מכלל בני הנוער. שיעור נמוך זה משקף בראש ובראשונה את העובדה שחלק גדול מתלמידי י"ב אינם זכאים לתעודת בגרות, וכי בקרב הזכאים, יש המחזיקים בתעודה שאינה עומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות.

מאחורי הנתונים הארציים מסתתרים פערים חברתיים גדולים, בעוד שהשיעור הכללי של בוגרי י"ב שהגיעו לאוניברסיטה ב-2004 היה 20%, הרי ש:

- שיעור המגיעים מקרב יוצאי אירופה ואמריקה היה 25.3%, בהשוואה ל-15.7% מקרב יוצאי אסיה ואפריקה ("יוצאי" כולל את מי שנולדו בחו"ל יחד עם ילדי ישראל שאביהם נולד בחו"ל);
- שיעור המגיעים מקרב בוגרי הנתיב העיוני בתיכון היה 26.3%, בהשוואה ל-7.5% מקרב בוגרי הנתיב המקצועי;
- שיעור המגיעים מקרב המשתייכים לאשכול החברתי-כלכלי הגבוה ביותר היה 28.2%, בהשוואה ל-10.5% מקרב המשתייכים לאשכול הנמוך ביותר.

פערים עמוקים קיימים גם במכללות האקדמיות. דבר זה ראוי לציון מיוחד, לאור העובדה שאחד הנימוקים העיקריים להקמתן היה פתיחת שיערי ההשכלה הגבוהה גם לבני נוער שאינם נמנים עם השכבות המבוססות. שיעורם של אלה שהגיעו למכללות האקדמיות מקרב האשכול הגבוה ביותר היה 17.2% - פי שמונה יותר משיעורם של אלה שבאו מקרב האשכול הנמוך ביותר - 2.2%.

מסיימי תיכון ב-1996 שהחלו ללמוד באוניברסיטאות או במכללות אקדמיות

עד 2004, לפי מאפיינים שונים

באחוזים מתוך כלל מסיימי תיכון בכל שורה

סך הכל	מכללה אקדמית	אוניברסיטה	מין
26.3	9.7	16.6	גברים
32.4	9.3	23.1	נשים

סך הכל	מכללה אקדמית	אוניברסיטה	מוצא
30.5	7.6	22.9	ישראל
22.4	6.7	15.7	אסיה-אפריקה
31.1	5.8	25.3	אירופה-אמריקה

סך הכל	מכללה אקדמית	אוניברסיטה	אשכול חברתי - כלכלי של יישוב מגורים
12.7	2.2	10.5	2 - 1
16.9	4.4	12.5	4 - 3
27.9	8.7	19.2	6 - 5
36.5	12.4	24.1	8 - 7
45.4	17.2	28.2	10 - 9

סך הכל	מכללה אקדמית	אוניברסיטה	נתיב לימודים בתיכון
37.9	11.6	26.3	נתיב עיוני
12.9	5.4	7.5	נתיב מקצועי

הערות:

- מוצא אסיה-אפריקה - ילידי ישראל לאב יליד אסיה-אפריקה וכן ילידי חו"ל שנולדו באסיה או באפריקה.
- מוצא אירופה-אמריקה - ילידי ישראל לאב יליד אירופה-אמריקה וכן ילידי חו"ל שנולדו באירופה או באמריקה.
- מקור: הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2005, לוח 8.36.

השכלה גבוהה: אי שוויון בין יישובים

מאלו יישובים בישראל באים הסטודנטים והסטודנטיות?
הלוח שלהלן מציג את שיעור הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות
ובמכללות אקדמיות (ציבוריות ופרטיות) מקרב בני/ות 20-29, לפי יישוב.
ניתן לראות כי בראש הרשימה מצויים היישובים המבוססים, ובמרכז
ותחתיתה - עיירות הפיתוח והיישובים הערביים.

סטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטאות ובמכללות אקדמיות כאחוז מבני/ות 20-29, לפי יישוב, 2003/04

לפי סדר יורד בטור סך הלומדים לתואר ראשון

באחוזים

שם הישוב	סטודנטים לתואר ראשון	מזה: שיעור הלומדים באוניברסיטה	מזה: שיעור הלומדים במכללה אקדמית
שיעור ארצי	10.9	7.2	3.7
עומר	36.8	27.3	9.4
להבים	34.5	24.8	9.7
כפר ורדים	29.0	19.5	9.5
מיתר	28.9	20.2	8.6
קרית טבעון	25.4	16.2	9.2
אלקנה	24.7	15.2	9.5
קדומים	22.4	13.5	8.9
רמת השרון	21.9	11.6	10.2
רמת אפעל	21.0	12.9	8.1
אפרת	20.8	16.3	4.6
רמת ישי	20.4	10.6	9.7
רעננה	20.2	11.9	8.3
גבעת שמואל	19.8	15.4	4.5
אורנית	18.9	8.6	10.2
אבן יהודה	18.7	9.7	9.0
נשר	18.7	15.0	3.7
קרית ביאליק	18.3	12.7	5.6
גבעתיים	18.0	10.8	7.2
חיפה	18.0	14.4	3.7
הרצליה	17.9	9.3	8.6
מעיליא	17.7	17.7	-
קרית אונו	17.5	12.5	5.0
גני תקווה	17.4	11.9	5.5
הר אדר	17.4	17.4	-
מבשרת ציון	17.0	11.6	5.4
הוד השרון	16.9	9.2	7.7
כפר סבא	16.9	9.6	7.3
קרית מוצקין	16.9	11.2	5.8
פרדסיה	16.7	7.8	8.9
קרני שומרון	16.3	9.8	6.4
שהם	16.2	9.8	6.4
זכרון יעקב	16.1	9.9	6.1
אלפי מנשה	15.9	8.0	7.8
מזכרת בתיה	15.7	11.0	4.8
רמת גן	15.6	9.7	5.9
אריאל	15.4	4.8	10.6
רחובות	15.4	10.8	4.7
כרמיאל	15.2	8.8	6.4
נס ציונה	15.1	9.3	5.8
תל אביב- יפו	15.1	9.8	5.3
באר שבע	14.6	9.3	5.2
מודיעין-מכבים-רעות*	14.6	11.5	3.1
ירכא	14.5	14.5	-
נהריה	14.5	9.8	4.7
ראשון לציון	14.4	7.5	6.9
פתח תקוה	14.2	8.0	6.2
אשקלון	14.0	9.8	4.2
ערד	13.7	8.9	4.8
תל מונד	13.6	8.1	5.5
גבעת זאב	13.5	7.8	5.7
יבנה	13.4	8.8	4.6
קצרין	13.4	6.6	6.7
גן יבנה	13.2	9.3	3.9
יהוד*	13.2	8.2	5.0
גדרה	13.0	9.4	3.6
חולון	12.8	6.1	6.7
נצרת עילית	12.6	7.0	5.6
נתניה	12.2	5.7	6.5
כפר יאסיף	12.0	9.6	2.4
קרית אתא	12.0	8.3	3.7
קרית ים	12.0	7.8	4.2
חדרה	11.9	6.1	5.8
*בנימינה-גבעת עדה	11.8	8.0	3.8
ראמה	11.8	8.1	3.6

שם הישוב	סך הלומדים לתואר ראשון	מזה: שיעור הלומדים באוניברסיטה	מזה: שיעור הלומדים במכללה אקדמית
לוד	6.9	3.6	3.2
שפרעם	6.9	5.7	1.2
קרית מלאכי	6.7	4.4	2.2
אכסאל	6.6	4.2	2.4
טמרה	6.5	5.1	1.4
נתיבות	6.4	3.2	3.2
טירת הכרמל	6.3	4.5	1.8
עראבה	6.3	5.0	1.3
כאבול	6.2	6.2	-
דאלית אל-כרמל-עספיא*	6.1	6.1	-
מצפה רמון	6.1	6.1	-
טירה	6.0	4.5	1.5
אעבלין	5.8	5.8	-
בני עיי"ש	5.8	5.8	-
רמלה	5.8	2.8	2.9
אור יהודה	5.5	3.0	2.5
כפר כנא	5.5	4.1	1.4
שלומי	5.4	5.4	-
ערערה	5.3	4.1	1.2
ג'דידה-מכר	5.2	5.2	-
כסרא-סמיע	5.2	5.2	-
ריינה	5.2	3.8	1.4
סח'נין	5.0	4.1	0.9
טייבה	4.9	3.3	1.6
משהד	4.9	4.9	-
דייר חנא	4.8	4.8	-
באקה-ג'ת*	4.5	3.6	0.9
בית שמש	4.3	2.4	1.9
מגאר	4.3	4.3	-
שגור*	4.2	4.2	-
בית ג'ן	4.1	4.1	-
בני ברק	3.9	2.3	1.7
כפר מנדא	3.8	3.8	-
נחף	3.7	3.7	-
אום אל-פאחם	3.6	2.4	1.2
כפר קאסם	3.1	3.1	-
רהט	3.1	2.0	1.2

שם הישוב	סך הלומדים לתואר ראשון	מזה: שיעור הלומדים באוניברסיטה	מזה: שיעור הלומדים במכללה אקדמית
בית אל	11.7	6.8	4.9
ראש העין	11.7	5.9	5.7
אזור	11.6	5.6	5.9
יקנעם עילית	11.5	7.1	4.3
פרדס חנה-כרכור	11.2	6.5	4.7
קרית גת	11.2	7.3	4.0
עפולה	11.0	5.4	5.6
צפת	11.0	7.7	3.3
קרית שמונה	11.0	4.3	6.6
מדגל העמק	10.8	5.4	5.4
מעלה אדומים	10.8	7.4	3.3
פסוטה	10.7	10.7	-
בית שאן	10.6	5.8	4.7
נצרת	10.5	7.7	2.8
אשדוד	10.3	6.6	3.7
שדרות	10.3	5.1	5.2
מעלות-תרשיחא	10.1	7.0	3.1
צורן-קדימה*	9.9	5.3	4.5
פקיעין	9.7	9.7	-
דבורייה	9.6	6.6	3.0
עכו	9.3	6.9	2.5
אור עקיבא	9.2	5.4	3.8
כפר יונה	9.2	4.1	5.1
קרית עקרון	9.1	5.9	3.2
עתלית	9.0	9.0	-
בת ים	8.9	4.6	4.3
כפר קרע	8.4	6.5	1.9
אילת	8.3	4.3	4.0
דימונה	8.3	5.0	3.2
יפיע	8.3	6.1	2.2
טבריה	8.2	5.3	2.9
אופקים	8.1	4.6	3.4
טורעאן	8.1	6.4	1.7
חורפיש	7.9	7.9	-
באר יעקב	7.6	3.9	3.7
חצור הגלילית	7.5	4.2	3.3
ירושלים	7.1	4.7	2.4
עיילבון	7.0	7.0	-

הערות:

- מכללה אקדמית - סך הסטודנטים הלומדים במכללות פרטיות ומכללות ציבוריות.
 - הממוצע הארצי של הלומדים לתואר ראשון באוניברסיטאות כולל את כל הסטודנטים לתואר ראשון מכל היישובים בארץ, בכלל זה גם יישובים שלא פורסמו על-ידי הלמ"ס. הנתונים חושבו מתוך הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2005.
 - הממוצע הארצי של הלומדים לתואר ראשון במכללות אקדמיות חושב מתוך פרסום של הלמ"ס, העתידי לצאת לאור, ועוסק במכללות בישראל.
 - הלמ"ס מפרסמת נתונים על סטודנטים לתואר ראשון באוניברסיטאות רק ביישובים שבהם 50 סטודנטים או יותר; עבור מכללות אקדמיות ביישובים שבהם 30 סטודנטים או יותר.
 - שיעור הלומדים באוניברסיטאות ובמכללות אקדמיות חושב מתוך נתוני המקור; לכן, תיתכן אי התאמה של עשירית האחוז בלוח.
 - היישובים המסומנים בכוכבית אוחדו במסגרת החלטת ממשלה משנת 2003 על איחוד רשויות מקומיות.
- מקורות:** עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, מועמדים ללימודי תואר ראשון, סטודנטים ומקבלי תארים באוניברסיטאות, תשס"ג-תשס"ד, פרסום 1252, יולי 2005; הלמ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל 2005; נתוני גילאי 20-29 לפי יישוב התקבלו מגף בינוי ורשויות מקומיות, הלמ"ס; הנתונים על הלומדים במכללות התקבלו מגף חינוך גבוה, הלמ"ס.

מערכת הבריאות: שחיקה במימון הציבורי ועלייה בתשלומי חולים

מערכת הבריאות הציבורית בישראל היא טובה, בהשוואה בינלאומית – אך יש מקום לדאגה באשר לעתיד.

כאשר נחקק חוק ביטוח בריאות ממלכתי, ב-1994, הוא כלל סל שירותים נדיב מאוד. אלא שהחוק לא קבע מנגנון שיאפשר לעדכן את הסל באופן מלא, שנה אחר שנה, בהתאם לשינויים הדמוגרפיים, לשינויי המחירים ולשינויים הטכנולוגיים. זמן לא רב לאחר חקיקתו החלה הממשלה לשחוק את חלקה במימון סל הבריאות, ובמקביל הוכבד נטל המימון על צרכני שירותי הבריאות. כך, למשל, רק חלק מהתרופות החדשות, שיצאו מאז לשוק, הוכנסו לסל השירותים; תרופות אחרות נכללו בביטוחים משלימים, הנמכרים על ידי קופות החולים ועל ידי חברות ביטוח; מי שלא רוכש/ת ביטוח משלים אינו מקבל/ת הנחה בתרופות החדשות שלא הוכנסו לסל.

לא רק עבור תרופות נדרשים החולים לשלם, אלא גם עבור שירותים שונים ומגוונים. למשל, קופות החולים גובות כיום תשלומים עבור ביקור אצל רופאים מומחים ועבור בדיקות במכונים ובמרפאות חוץ של בתי-חולים.

השחיקה במימון הממשלתי של סל שירותי הבריאות מגבירה את האי שוויון בנגישות לשירותי הבריאות, שכן לא כולם מסוגלים לשלם עבור התוספות הנדרשות כיום. יש מקום לחשש כי האי שוויון יבוא לידי ביטוי, בסופו של דבר, בהבדלים ברמת הבריאות בין שכבות שונות באוכלוסייה.

מערכת הבריאות: גידול בהוצאה הפרטית

על הגידול בהוצאות של משקי בית על בריאות, מעבר למס בריאות, ניתן ללמוד מן הגידול בהכנסות של קופות חולים ושל חברות ביטוח מסחריות ממכירה של ביטוחים משלימים ומגבייה (בקופות החולים) של תשלומים עבור תרופות וטיפולים. הכנסות אלה גדלו מסך של 2.8 מיליארד ש"ח ב-1997 ל-5.9 מיליארד ש"ח ב-2003.

הכנסות של קופות חולים ושל חברות ביטוח מתשלומים של משקי בית מעבר לדמי בריאות, 1997, 1999, 2001, 2004-2001 במחירי 2004, במיליארדי ש"ח

2004	2003	2002	2001	1999	1997	
1.4	1.4	1.2	1.1	1.0	0.4	הכנסות של קופות החולים ממכירת ביטוח משלים
1.8	2.4	2.7	3.1	2.0	1.2	הכנסות של קופות החולים מהשתתפות של חברים עבור תרופות וטיפולים ¹
1.8	1.6	1.5	1.4	1.1	0.8	הכנסות של חברות ביטוח מסחריות ממכירת ביטוח רפואי
1.8	5.9	5.9	5.9	4.4	2.8	סך הכל הכנסות של קופות חולים (מעבר לדמי בריאות) וחברות ביטוח

הערה: סעיף זה כולל הכנסות של קופות החולים משירותים במסגרת סל הבריאות (תרופות, תשלום לרופא, תשלומים רבעונים שונים) וכן משירותים ותרופות שהם מחוץ לסל הבריאות.

מקורות: ויטקובסקי, אברמזון, כנעני ושות', דו"ח על פעילות קופות החולים, שנים שונות; חבושה, שיף, דו"ח השוואתי על פעילות קופות החולים לשנת 2002, אוקטובר 2002; שיף - הונפרץ ושות', דו"ח מסכם על פעילות קופות החולים לשנת 2003, ספטמבר 2005; דו"ח הממונה על שוק ההון, ביטוח וחיסכון במשרד האוצר, שנים שונות; הגב' נאוה ברנר מגף חשבונות לאומיים בלמ"ס.

מערכת הבריאות: גידול בהוצאה על ביטוחי בריאות משלימים ועל ביטוחי בריאות פרטיים

הפך השני של הגידול בהוצאה הפרטית על ביטוחי בריאות משלימים ופרטיים, הוא השתקפותו בהוצאה של משקי בית בעשירוני ההכנסה השונים.

בין 1997 ל-2004, הוכפל משקלם של ביטוחים אלה בתוך סך ההוצאה של משקי הבית על בריאות, מכ-10% לכ-20%. גידול זה נרשם בכל העשירונים. אולם יש הבדל משמעותי בין העשירונים, בכל הנוגע לסכומי הביטוח שהם רוכשים. ב-2004, למשל, משקי בית בעשירון השני הוציאו 46 ₪ לחודש על ביטוחים משלימים ופרטיים, בעוד שמשקי בית בעשירון השישי הוציאו 116 ₪ ומשקי בית בעשירון העליון - 233 ₪.

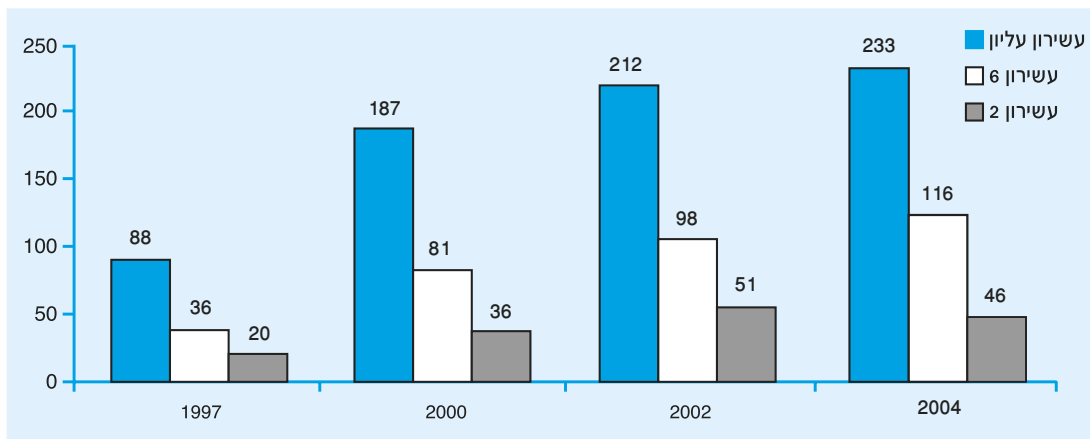
כאשר שירותי הבריאות ממומנים מכספי דמי בריאות - כולל חלקה של הממשלה - כל משקי הבית שווים זה לזה. אולם מרגע שחלקה של הממשלה במימון סל שירותי הבריאות נשחק ושירותי בריאות מסוימים ניתנים רק למי שרוכשים ביטוחים משלימים ופרטיים, נוצר אי שוויון בין משקי הבית.

יש לציין כי הנתונים שלהלן אינם נותנים תמונה מלאה של האי שוויון בתחום ביטוחי הבריאות המשלימים והפרטיים; לדוגמא, בעשירונים הנמוכים יש משקי בית רבים שכלל אינם רוכשים ביטוחים שאלה.

סך ההוצאה של משקי בית על ביטוחי בריאות משלימים ופרטיים,

עשירונים 2, 6 ו-10, 1997-2004

לפי עשירוני הכנסה כספית נטו למשק בית
בש"ח, במחירי 2004

הערה: ביטוח בריאות כולל ביטוח משלים בקופת חולים וביטוח בריאות מסחרי בחברת ביטוח.
מקור: עיבוד של מרכז אדוה מתוך נתונים שהתקבלו מגף צריכה שבלמ"ס.

ערעור מערכת הפנסיה – וגידול באי שוויון

פנסיה – ביטוח הכנסה לעת פרישה מעבודה – היא אחד מעמודי התווך של חיי עבודה במשק מודרני. במסגרת ביטוח פנסיוני, עובדים מפרישים מדי חודש חלק משכרם, ומעסיקהם מפרישים לטובתם סכום נוסף – בדרך כלל גדול יותר; זאת, על מנת להבטיח כי בעת פרישה מעבודה, העובדים לא ייאלצו לשנות את אורח חייהם באופן קיצוני ולא ייאלצו להסתמך אך ורק על קצבת זקנה של המוסד לביטוח לאומי, שבישראל היא נמוכה למדי.

בישראל, רק כ-60% מהשכירים בישראל מבוטחים בקרן פנסיה (לפי הנתונים האופטימיים ביותר). מי המבוטחים? בעיקר אלה שעובדים במקומות עבודה מסודרים, הכלולים בהסכמים הקיבוציים. לאחרים, ובעיקר לעובדים בעשירונים הנמוכים, אין ביטוח פנסיוני, ובגיל פרישה הם חשופים למצוקה ועוני.

עקרונית, מה שנדרש הוא הרחבה של שורות המבוטחים בקרן פנסיה.

אלא שכיום אין בכך די; כיום יש לפעול לצמצום הנוזקים שגרמה הממשלה למערכת הפנסיה, במסגרת הקיצוצים התקציביים של שנת 2003. להלן רשימת הפגיעות העיקריות:

- הממשלה הלאימה את קרנות הפנסיה, הרחיקה מהן את ארגוני העובדים ומכרה חלק מהן לחברות ביטוח פרטיות.
- הממשלה הרעה את תנאי ההשקעה של כספי קרנות הפנסיה, באמצעות קביעה כי עליהן להשקיע את מרבית כספיהן – 70% – בשוק ההון ולא עוד באגרות חוב ממשלתיות מיועדות, שאמנם הבטיחו ריבית לא גבוהה, אך בטוחה למדי;
- הממשלה הקטינה את הריבית שהיא הציעה בעבר לקרנות הפנסיה החדשות שרכשו אגרות חוב מיועדות, מ-5.05% ל-4.8%, וזאת על אותם 30% מכספי הפנסיה שאותם יהיה על הקרנות להשקיע גם בעתיד באגרות חוב מיועדות;
- הממשלה איפשרה לקרנות הפנסיה להכפיל את דמי הניהול שהן גובות מכספי העמיתים – ובכך הקטינה באופן משמעותי את הפנסיה החודשית שהעובדים המבוטחים יקבלו בפרשם מעבודה;
- הממשלה מעלה בהדרגתיות את גיל הפרישה ברשות לנשים ולגברים, ל-67. א/נשים בגילאים אלה שלא עובדים, ייאלצו לחיות איכשהו עד שייגיעו לגיל זה, שבו יהיה זכאים לקצבת זקנה ולפנסיה.

האם ניתן לשנות את המצב? בהחלט כן. לשם כך נדרשים שלושה צעדים:

- הורדת דמי הניהול, כדי שכספי העובדים יממנו את הפנסיה שלהם ולא את רווחי חברות הביטוח;
- קביעת רמת תשואה מינימלית של 4% ריאלית על החלק של כספי הפנסיה המושקע בשוק ההון, וזאת על מנת שהמבוטחים ידעו במידה גדולה יותר של ודאות מה הסכומים הצפויים להם לעת פרישה;
- במקביל, דרוש חוק פנסיה חובה, שירחיב את שורות המבוטחים ובו בזמן יתקן את הפגיעות החמורות ביותר מבין אלה המצוינות לעיל. כמו כן, יש להעלות את קצבת הזקנה על מנת שכל הקשישים ייהנו מהכנסה יסודית ברמה סבירה.

פנסיה: אי שוויון גם בדור הבא של הקשישים

ביטוח פנסיוני רווח בקרב עובדים ועובדות מן המעמד הבינוני והגבוה, בעוד שבקרב מקביליהם במעמד הנמוך הוא רווח פחות. יתרה מזאת, בקרב העובדים והעובדות המבוטחים, יש אי שוויון גדול בגודל ההפרשות לפנסיה; פירוש הדבר, כמובן, הבדלים גדולים ברמת החיים בגיל הפרישה.

הלוח שלהלן מציג את ההוצאה הממוצעת של משקי בית לקופות פנסיה ותגמולים. יש לזכור כי הממוצע מאגד משקי בית שבהם איש אינו מפריש לקרן פנסיה יחד עם משקי בית שבהם כן מפרישים.

ב-2004, ההפרשה הממוצעת לקרן פנסיה (ו/או לקופת תגמולים) של משקי בית בחמישון העליון (שני העשירונים העליונים) הייתה גבוהה פי 22 מזו של משקי בית בחמישון התחתון, פי 11 מזו של משקי בית בחמישון השני, פי 3.4 מזו של משקי בית בחמישון השלישי ופי 2, לערך, מזו של משקי בית בחמישון הרביעי.

הוצאה חודשית לקופות פנסיה ותגמולים, לפי חמישונים, 2004-1998

לפי הכנסה נטו לנפש סטנדרטית

בש"ח, במחירי 2004

הוצאה ממוצעת	חמישון 1	חמישון 2	חמישון 3	חמישון 4	חמישון 5	
198	27	71	135	257	501	1998
228	28	91	177	312	534	2000
266	26	86	187	354	678	2002
304	36	75	191	398	821	2004

הערות:

1. חמישון-שני עשירונים.
 2. יש לזכור כי הממוצע משקף משקי בית שבהם אף אחד מן המועסקים אינו מפריש כלל לקרן פנסיה יחד עם משקי בית שבהם כן מפרישים.
- מקורות:** עיבוד של מרכז אדוה מתוך הלמ"ס, סקר הוצאות משק הבית, שנים שונות; הנתון לשנת 2004 התקבל מגף צריכה בלמ"ס.

מ ר כ ה א ד א
A D V A I ז כ ר מ
C E N T E R

INFORMATION ON EQUALITY AND SOCIAL JUSTICE IN ISRAEL

מרכז «אדפה» - מלומות חול המסאווה והעדלلة اللللمعلمة فف إسرئفيل

מרכנו אדווה. ח.ד. 36529, תל-אבفב 61364. מל': 5608871 (03); פקס: 5602205 (03)
מחלקת הררכה וקשורف חוזף: 03-5608243

Published by Adva Center. P.O. Box 36529, Tel-Aviv 61364, Israel.

Tel (03) 5608871, Fax (03) 5602205

Email: advainfo@bezeqint.net Web site: www.adva.org